

રેકિ વિદ્યાનિકેતન
શ્રી સ્વામી સમર્થ મઠ
દેવરૂખ કાટવલી માર્ગ
તા. સંગમેશ્વર
જ. રત્નાગિરિ
મહારાષ્ટ્ર ભારત.
ટેલીફોન: ૯૧ ૨૨૪૪૨૪૧૩૨૨

રેકિ વિદ્યા નિકેતન

વોલ્યુમ ૫ અંક ૪

એપ્રિલ ૨૦૧૩

પ્રકૃતિ અને સંસ્કૃતિનું સંતુલન

આ અંક અંતર્ગત :

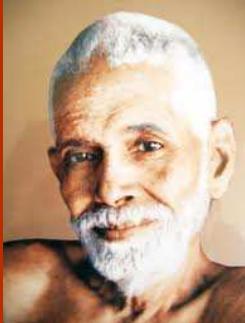
પ્રકૃતિ અને	૧
સંસ્કૃતિનું સંતુલન	
રમણ મહર્ષિનું	૨
સર્વોચ્ચ જ્ઞાન	
સૂર્ય મંદીરમાં	૩
અગ્નિહોત્ર	
નવા રૂપમાં હિલિંગ	૪
- કૃપા ચોકસી	
નાટક - જીવનનું	૫
પ્રગટિકરણ -	
અશ્વિની તેલંગ	
આશ્રમમાં થયેલા	૬
પ્રસંગો	
મહાશિવરાત્રી	૭
અનુષ્ઠાન : એક	
અનુભવ - વિનયા	
સાવંત	
પહેલી સમર રિટ્રીટ	૮
આશ્રમજ્ઞાન	
રેકિ સેમિનારનું	
સમયપત્રક	

હમણાં જ આપણે દેવરૂખ આશ્રમમાં મઠની ૧૩મી વર્ષગાંઠ ખૂબ જ ઘૂમદ્ધામથી ઉજવી હતી. આપણા સાધકોએ આ કાર્યક્રમમાં જ્યારે નાટક અને નૃત્યોનું પ્રદર્શન કર્યું ત્યારે તેઓએ અભિનય કરતી વખતે દિવ્ય પ્રદર્શન કર્યું હતું. દેવરૂખ આશ્રમમાં કલા વિભાગ શરૂ કરવાનું મારું સ્વાનું હતું કારણકે હું માનું છું કે કલાએ આધ્યાત્મિકતાનું પ્રગટીકરણ છે. મનુષ્યના જીવનના બે પાસાઓ છે. - આધ્યાત્મિકતા અને ભૌતિકતા. આધ્યાત્મિકતાનો પાયો છે પ્રાકૃતિક (નૈસર્ગિક) જ્યારે ભૌતિકતાનો છે સાંસ્કૃતિક. આ બન્ને પાયાઓ મનુષ્યના જીવનના પાસાઓને સંતુલિત બનાવે અને જીવનને પણ. પ્રકૃતિ અને સંસ્કૃતિ આ બંને માનવ જીવનના બે સંભંધ છે. જો સંસ્કૃતિને પ્રકૃતિનો આધાર ન હોય તો મનુષ્યનું જીવન અસ્તયસ્ત થઈ જાય. જો તમે આજુબાજુની દુનિયામાં નજર કરશો તો તમને જ્ઞાન થશે કે આપણે આ બંને મહત્વના પાસાઓથી વિમુક્ત છીએ. પ્રકૃતિ અને સંસ્કૃતિની ખામીઓ વિકૃતિને જન્મ આપ્યો છે. આપણે આપણા જીવનમાં પ્રકૃતિની ભૂમિકાની કદર કરવાનું છોડી દિદ્ધું છે અને તેના અસ્તિત્વને આપણે નહીંવિત રૂપે જોઈએ છીએ. આધુનિક જીવન જીવવાના નામ ઉપર આપણે આપણી સંસ્કૃતિને પણ છોડી દિદ્ધી છે. સંસ્કૃતિએ માત્ર વિશિષ્ટ કિયા કરેલી પ્રકૃતિ છે. જેને ઉચિતતાના આધાર પર બદલવામાં આવી છે. આ એના જેવું છે કે આપણે પ્રકૃતિક ધાર્ય લઈને વિવિધ મસાલાઓ નાખીને તેને પકાવીએ જે તેની સાથે ભેણે જેથી આપણે તેને ખાઈ શકીએ અને પછી જે બને તે સ્વાદીષ્ટ વાનગી. કે પછી જેવી રીતે મનુષ્યો માટી અને પથરોથી ઘર બનાવે છે. આ પદાર્થ ઉપર કિયાઓથી તે બાંધકામ સુંદર, કાર્યરત અને વિવિધ ઋતુઓનો સમાનો કરવા માટે સક્ષમ બને છે. પણ આ બધું કરતી વખતે તમારે પ્રકૃતિનું મૂળ તત્ત્વને જાળવી રાખવાનું છે. પણ ઘણી વખત આપણે સીમાઓનું ઉત્ત્વંધન કરીને અનીચ્છાનીય પરિસ્થિતિનું નિર્માણ કરીએ છીએ. જે આપણે પૃથ્વી અને આપણા જીવન વિશે કર્યું છે.

હું હંમેશા માનું છે કે દરેક જન્મદિવસ એક તક છે. જ્યારે દરેક આત્મનિરીક્ષણ કરીને જોવું જોઈએ. ઉંમર સિવાય જીવનના બીજા પાસાઓમાં આપણી પ્રગતિ થઈ છે કે નહીં. પછી જન્મદિવસ કોઈ વ્યક્તિનો હોય કે પછી સંસ્થાનો. મઠની વર્ષગાંઠના સમયે જ્યારે હું પાછળ જોઉં છું ત્યારે મને દેખાય છે કે મઠ કેવી રીતે વિવિધ રીતે વિકસીત થયું છે. આપણા ઘણા બધા સાધકો જે મઠ સાથે જોડાયેલા છે અને સાધનાના પથ પર ૧૨ વર્ષથી પણ વધારે સમયથી છે તેઓ પરિપક્વ થઈ ગયા છે. નવા સાધકો જે મોટી સંખ્યામાં આવે છે તેઓ સજાગતા અને સત્કર્તાની નવી લહેર લઈને આવે છે. જે નવા અને જુના સાધકોનો ઉચિત સંગમ બનાવે છે. આજે મઠના આધ્યાત્મિક પાસાને સાંસ્કૃતિક પાસાનો આધાર મળ્યો છે. સાધકો ખરા અર્થમાં અદ્ભૂત સંતુલનવાળા માનવી બનશે. સંતુલિત વ્યક્તિઓ સંતુલિત સમાજનું ઘડતર કરે છે અને અંતે સંતુલિત જગતનું. આ માનવ જાતિ માટે ખૂબ જ મોટી આશા છે.

હું આ વર્ષગાંઠના દિવસે તમને બધાને સલામ કરું છું અને બધાના સુખદ જીવન માટે શુભેચ્છા આપું છું.

“રમણ મહર્ષિનું સર્વોચ્ચ જ્ઞાન”

પ્રશ્ન : અહંભાવ શું છે ? અને તે કેવી રીતે આત્મભાવ સાથે જોડાયેલું છે ?

જવાબ : અહંભાવ શરીર આવે અને જાય છે. તે અલ્યુકાલીન હોય છે જ્યારે આત્મભાવ શાશ્વત છે. તમે આત્મ સ્વરૂપ હોવા છતાં પણ તમારી જાતને અહંકાર સાથે ઓળખાવો છો.

પ્રશ્ન : શું અહંભાવ આત્મભાવમાં રૂપાંતરીક કરવો જોઈએ ?

જવાબ : અહંભાવનું અસ્તિત્વ જ નથી.

પ્રશ્ન : તે આપણને હેરાન શું કામ કરે છે ?

જવાબ : હેરાનગતી કોને છે? દુઃખ એ કાલ્યનીક છે. સંતાપ અને સુઃખ બંને અહંભાવને છે.

પ્રશ્ન : શું અહંભાવને અવિદ્યા હોય છે ?

જવાબ : હા. અહંભાવ હટાવો એટલે અવિદ્યાનો નાશ થાય છે. અહંભાવને જુઓ તો તે ગાયબ થઈ જાય છે અને માત્ર આત્મા રહે છે. અહંભાવ જે અવિદ્યા પ્રદર્શિત કરે છે તેને જોવાની જરૂર નથી. હકીકતમાં અવિદ્યા જેવું કંઈ નથી. બધા શાસ્ત્રો (વિજ્ઞાનો) એના માટે જ બનાવવામાં આવ્યા છે જેથી તે અવિદ્યાનું અસ્તિત્વ નકારી શકે.

પ્રશ્ન : અહંભાવ કેવી રીતે આવે છે ?

જવાબ : અહંભાવનું અસ્તિત્વ જ નથી. તમે કદી બે સ્વને માનો છો ? અહંભાવના અભાવમાં અવિદ્યા કેવી રીતે હોઈ શકે? જ્યારે તમે અવિદ્યા વિશે શોધ કરો છો ત્યારે ખબર પડે છે કે અવિદ્યા છે જ નહીં કે પછી એવું કહેશો કે તે જતી રહી છે.

અજ્ઞાન અહંભાવથી સંબંધિત છે. શું કામ તમારે અહંભાવ વિશે વિચારીને દુઃખી થવું જોઈએ ? વળી અજ્ઞાન એ શું છે? તે એ જ છે જેનું અસ્તિત્વ જ નથી. પણ દુન્યવી જીવનને અવિદ્યાની સંકલ્પના જોઈએ છીએ. અથવા તો સ્વની વિસમૃતિ છે. શું સૂર્યની સમક્ષ અંધકાર હોય શકે ? તેવી જ રીતે સ્વસાક્ષી અને સ્વપ્રકાશીત આત્મભાવની સામે અજ્ઞાન રહી શકે. જો તમે સ્વને ઓળખો તો કદી અહંકાર, અજ્ઞાનતા કે દુઃખ રહેશો નહીં.

આપણા મનને જ દુઃખ અને આપત્તિ લાગે છે. અહંકાર કદી આવતો નથી અને જતો પણ નથી.

પ્રશ્ન : શું મારા આત્મજ્ઞાનથી બીજાને મદદ થાય ?

જવાબ : હા. કેમ નહીં. આ કદાચ સૌથી મોટી મદદ હશે. પણ અહીં બીજા કોઈ હશે જ નહીં જેને મદદ કરી શકાય. કારણ કે આત્મસાક્ષાત્કારી માત્ર આત્મભાવને જ જુઓ છે. આ એના જેવું છે કે સોની જે વિવિધ આભૂષણોમાંથી સોનાની કિંમત કાઢતો હોય તેને હંમેશા સોનું જ દેખાય. જ્યારે તમે શરીર સાથે જોડાયેલા રહો ત્યારે તમને રૂપ અને આકાર જગાય. પણ જ્યારે તમે શરીર થી પર થઈ જાવ ત્યારે તમારા શરીર ભાવ સાથે બીજા લુપ્ત થઈ જાય છે.

સૂર્યમંદિરમાં અજિનહોત્ર : ગુજરાતમાં ઐતિહાસિક ઘટના

વડોદરાના રેડિ સાધકો એ ગુજરાતના ધર્મજની નજીક આવેલા બોરસદ ગામના સૂર્યમંદિરમાં અજિનહોત્ર કરીને અને શીખવાડીને એક ઐતિહાસિક ઘટનાનું નિર્માણ કર્યું હતું. આ સૂર્યમંદિર ખૂબ જ જુન્ન છે અને આખા વર્ષ દરમ્યાન અહીં ઘણા સૂર્ય ઉપાસકો દર્શન કરવા આવે છે. ૨૪મી માર્ચના રોજ શ્રી ચંદ્રેશભાઈ પરમારના નેતૃત્વ હેઠળ ૧૨ સાધકોએ ત્યા સાંજનો અજિનહોત્ર કર્યો હતો. સાધકોની ટૂકડીએ અજિનહોત્રના ફાયદાઓ સમજાવ્યા અને તેની સાથે તેમણે અજિનહોત્ર કરવાની પદ્ધતિ અને તથા તેની પાછળ રહેલો સિધ્યાંત ત્યાં આવેલા ગ્રામવાસીઓને સમજાવ્યો હતો. આ કાર્યક્રમમાં ઘણા લોકો ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ કાર્યક્રમ માટેનું પ્રારંભિક આયોજન આપણા એક શીકાગોના સાધક કુ. ઈલાબેન પટેલ જે ધર્મજના છે તેમણે કર્યું હતું.

રાજસી સૂર્યમંદીર

અજિનહોત્ર કરતા સાધકો

સૂર્યાસ્ત વેળાએ સૂર્યમંદિર

ડૉક્ટરો અને દવાઓ વગર સ્વસ્થ રહેવું આયુર્વેદમાંથી સંત વાગભઙ્ના સ્વાસ્થ્યના સિધ્યાંતો

સિધ્યાંત ૧ : રસોઈ કરતી વખતે સૂર્યપ્રકાશ અને હવા થી વંચીત રહેલો ખોરાક કદી ન ખાવો જોઈએ.

જે અન્ન બનાવતી વખતે સૂર્યપ્રકાશ અને હવાથી વંચીત રાખવામાં આવે છે તે વિષ બની જાય છે. અને સંત વાગભઙ્ના પહેલા સિધ્યાંત મુજબ તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. પ્રેશર કુકરમાં બનેલા અન્નને ખાવાથી તે સ્વાસ્થ્યને નુકસાન પહોંચાડે છે કારણ કે તેમાં પહેલા નિયમનું પાલન થતું નથી. મોટા ભાગના કુકર એલયુમીનીયમથી બનેલા હોય છે. આ ઘાતુ મનુષ્યના સ્વાસ્થ્ય માટે ખૂબ જ ખતરનાક માનવામાં આવે છે. આયુર્વેદનું કહેવું છે કે તે ઉચ્ચ જાતના રોગોને જન્મ આપે છે. જેવા કે ડાયાબીટીસ, આર્થરાઇટીસ (સંધીવાત), બ્રોકાઇટીસ, ટીબી, વિગેરે. જીવન ટૂંકાઈ જાય છે. શરીરની રોગપ્રતિકારકશક્તિ પણ ઓછી થઈ જાય છે. એવું માનવામાં આવે છે કે અંગ્રેજોએ આવા વાસણોને ભારતની જેલમાં દાખલ કર્યું હતા. જેથી તેમાં બનાવેલા અન્નના પ્રભાવથી સ્વતંત્ર સેનાનીઓ આ ઘાતુની અસરથી વિનાશકારી પરિણામ અનુભવે. પણ આજે આપણે જોઈએ છીએ કે આ ઘાતુથી બનાવેલા વાસણોનો ઉપયોગ નિયમિત રૂપે ભોજન બનાવવામાં કરીએ છીએ. ભારતની પરિસ્થિતિ અનુરૂપ સોલર કુકર સર્વશ્રેષ્ઠ કુકર છે. જો કોઈ અંદરના ડબાને તાંબાના અથવા કાંસાના કરીને આપે તો. રેફિજરેટર એ બીજી વસ્તુ છે જે અન્નને તાજી હવા અને સૂર્યપ્રકાશથી વંચીત રાખે છે. એવું કહેવાય છે કે સર્વપ્રથમ રેફિજરેટર પાશ્ચાત્ય દેશોમાં એલોપેથી દવાઓને સંગ્રહીત કરવા માટે બનાવવામાં આવ્યા હતા. અન્ન માટે નહીં. જો કોઈને ફીજમાં મૂકેલો ખોરાક ખાવો પડે તો મહેરબાની કરીને એ જોજો કે તે ઓછામાં ઓછા ૪૮ મીનિટ બહાર રાખ્યો હોય. દાળ ભાત જેવા પદાર્થને એક વખત ફિજમાં રાખ્યા પછી કદી ગરમ ન કરો. તેને ૪૮ મીનિટ સુધી બહાર રાખો. અને પછી ખાઓ. તેને ગરમ ન કરો.

૧૫મી માર્ચ ૨૦૧૩ ના રોજ આપણા મઠની ૧૩મી વર્ષગાંડ હતી. દર વર્ષ આપણે આ ઉત્સવને ખૂબ જ ધામધૂમથી ઉજવીએ છીએ. સવારના સ્વામીનો અભિષેક થાય છે. પછી “ઉદક શાંતિની” પૂજા હોય છે. અને સાંજના “સ્વામીની પાલખી” નીકળે છે. અને તેના પછી ભજનસંધ્યા હોય છે. પણ આ વર્ષ કાર્યક્રમની દિશા બદલાઈ. સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમે એક નવો આકાર લીધો. અને સ્વામીએ જીવનમાં કરેલી લીલાઓ ઉપર એક નાટક બનાવવામાં આવ્યું હતું. “અશક્ય હી શક્ય કરતીલ સ્વામી”. બીજું નાટક હતું. “આપ્રપાલી” અને તે ઉપરાંત ત્રણ નૃત્યો પણ કર્યા હતા. બધા આ ઘટના માટે ખૂબ જ ઉત્સુક હતા કારણ કે આવો કાર્યક્રમ પહેલીવાર થઈ રહ્યો હતો. અને બધાએ ખૂબ જ મહેનત કરી હતી. આ બધું તૈયાર કરવા માટે અમારી પાસે માત્ર ત્રણ જ દિવસ હતા કારણ કે મઠની વર્ષગાંડ મહાશિવરાત્રી પછી તરત જ હતી.

હું તમને કહેવા માગું છું કે આ આખી ઘટનાથી મેં શું શીખ્યું. આ માત્ર એક સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ ન હતો પણ આ એક શીખવાની તક હતી. અને અમારું હિલીંગ હતું. મને એ પણ સમજાયું કે ગુરુ પાસે શીખવવા માટે વિવિધ રસ્તાઓ હોય છે. દર વખતે ગુરુ આપણાને તેઓની સમક્ષ બેસાડીને શીખવશે નહીં. તેમનું શિક્ષણ દરેક ક્ષણ ચાલતું હોય છે. જો આપણે સતર્ક હોય તો ઘણી વખત તેઓ કેરમ રમતા રમતા શીખવે છે, ઘણી વખત આપણાને ફિલ્મ કે પછી ધારાવાહીક બતાવીને અને ઘણીવખત આવા સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમો દ્વારા.

અમારી પાસે આ બધું મોટું કામ હતું જેમાં કોઈની પણ ભાવનાઓ દુલાવ્યા વગર આખો કાર્યક્રમ કરવો. આ એક જાતનું કોન્ફલીક્ટ મેનેજમેન્ટ (સંઘર્ષોનો નિરાકરણ) હતું. મેં શીખ્યું કે કેવી રીતે આપણે એવી પરિસ્થિતિ ઊભી કી શકીએ જેમાં બધા ખુશ રહી શકે. અને આ ત્યારે જ શક્ય બને છે જ્યારે આપણે આપણો અહં બાજુ પર મુકીએ.

જેમ મેં પહેલા કીધું કે ગુરુ પાસે આપણાને શીખવવાના અને આપણી અંદર રહેલી પ્રતિભાને બહાર લાવવાના વિવિધ રસ્તાઓ હોય છે. આ મેં અમારી નાટકની પ્રેક્ટીસ દરમ્યાન જોયુ. મોટા ભાગના કલાકારો જે નાટકમાં હતા તેઓ નવા હતા. તેઓએ કદ્દી નાટકમાં કામ કર્યું ન હતું. કે પછી તેઓ કદ્દી મંચ પર આવ્યા ન હતા. અમારી પાસે પણ કલાકારો માટે મર્યાદીત વિકલ્પો હતા કારણ કે આપણા ઘણા સાધકો મહાશિવરાત્રીનું અનુષ્ઠાન કરીને આશ્રમથી પાછા ફર્યા હતા. પણ મને ખબર હતી કે ગુરુજીને બધાની પ્રતિભા વિશે ખબર હતી એટલે અમે ગુરુજીના સૂચનથી નક્કી કર્યું કે કોણ કદ્દી ભૂમિકા ભજવશે.

ઘણા કલાકારોએ પણ નાટકમાં ભાગ લેવા માટે પ્રતિકાર કર્યો કારણ કે તેમણે કદ્દી નાટકમાં કામ કર્યું ન હતું. પણ ગુરુજીના અનુરોધના કારણે તેઓએ કોશીશ કરી અને તેમને જ્ઞાન થયું કે તેઓ અભિનય સારી રીતે કરી શકે છે. હું ચોક્કસ પણે માનું છું કે આ ઘટના તેમના માટે ખૂબ જ યાદગાર હશે કારણ કે અચાનક તેમને તેમના વ્યક્તિત્વનું નવું પાસું જાણવા મળ્યું. નાટકના અંતે જે ખુશી અને સંતોષ લોકોના મુખ પર જોવા મળ્યો તે અમારા માટે અમારી મહેનતનો ખૂબ જ મોટો પુરસ્કાર હતો. મને જ્ઞાન થયું કે આ રેડિનું નવું પાસું હતું જે ગુરુજી શીખવવા માંગતા હતા. આ ઘટનાએ અમારા બધામાં એક નવો આત્મવિશ્વાસ જાગૃત કર્યો હતો. મને ખાતરી છે કે તે અમારા સમગ્ર જીવનમાં પ્રતિબિંબિત થશે. હું આને હિલીંગ માનું છું કારણ કે આપણી પ્રતિભાને ઓળખવી તે પણ એક જાતનું હિલીંગ છે. તે આપણાને આપણી મર્યાદીતતાથી અનંતતાની યાત્રામાં એક પગલું આગળ લઈ જાય છે. તમે બધા જાણો છો કે આધ્યાત્મનો ધ્યેય છે એ જાણવું “અહં બ્રહ્મસ્મિ”. ભગવાનની જેમ બધી રીતે પરીપૂર્ણ થવું.

આ હિલીંગની અસર જોવા મળી જ્યારે બધા આવીને કહેવા લાગ્યા કે આવતા વર્ષ આપણે મોટું નાટક ભજવશું અને વધારે સારી રીતે તેમાં અભિનય કરીશું. મેં આમાંથી એ શીખ્યું કે ગુરુજીએ નાટકો અને નૃત્યો દ્વારા બધા સાધકોને ચૈતન્યયુક્ત કરી દિધા હતા. અમે બધા એક નવી ચૈતનાથી છલકાતા હતા. માત્ર અભિનેતાઓ જ નહીં પણ રંગમંચની પાછળ કામ કરનારા સાધકોને પણ એ સંતોષ હતો કે તેઓ આ ઘટનામાં પોતાનો ફાળો આપી શક્યા. અને આપણા મઠની કામદાર “મારી”, જેઓએ અમને “નવવારી” સાડી પહેરાવી હતી તેઓમાં પણ મેં આ ભાવનાઓ જોઈ. મારા મતે આ હિલીંગ હતું કારણ કે બધા આ ઘટનાથી જોડાયેલા હતા. અને હું આના માટે ગુરુજીને ત્વદ્યપૂર્વક કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરું છું. જેમણે આ કાર્યક્રમ કરવાની પ્રેરણ આપી, માર્ગદર્શન કર્યું અને અમને અમારી જાણ બહાર ઘણું બધું હુસ્તા રમતા શીખવાડી દિધું. એટલા માટે જ સંતોષે કર્યું છે કે ગુરુને સમજવા બધું મુશ્કેલ છે જ્યાં સુધી શિષ્ય પોતે ગુરુ ન બને. ગુરુ એક મહાસાગર છે અને શિષ્ય એક નાનકડી નદી. ગુરુની ગહનતા માપી ન શકાય જ્યાં સુધી તે સ્થિતિમાં આપણે ન આવીએ. અને આ સ્થિતિ લાવવા માટે આપણે સંપૂર્ણપણે સમર્પણ કરવું જરૂરી છે.

નાટક - જીવનનું પ્રગટિકરણ

- અશ્વિની તેલંગ

આપણામાંથી ઘણા બધા લોકોને ખબર હશે કે ૧૫મી માર્ચ ૨૦૧૩ ના રોજ સ્વામી સમર્થ મઠ, ઓળારે એ ૧૭મી વર્ષગાંઠ ઉજવી. પહેલી જ વખત શ્રી સ્વામી સમર્થના જીવનના ચરિત્ર પર નાટક અને અમુક નૃત્ય રેકિ સાધકોએ તૈયાર કર્યા હતા. કાર્યક્રમ પત્યા પછી બધાએ ભેગા મળીને તેના પર ચર્ચા કરી અને આ બધી કિયાઓ પાછળનો હેતુ સાધ્યો. ત્યારે અમને ખબર પડી કે નાટક એ આપણા જીવનની દરેક પરિસ્થિતિ તરફ આપણો દ્રષ્ટિકોણ દર્શાવતો હતો.

અમને અચાનક ખબર પડી કે આવી જ રીતે આપણે જીવનની દરેક પરિસ્થિતિને ઉગારતા અથવા તો બગાડતા હોઈએ છીએ. અહીં તરત જ મને મારી માસ્ટર્સ ડિગ્રીમાં શીખવેલા સાયકોલોજીના એ.બી.સી. મોડેલની યાદ આવી. એ.બી.સી મોડેલ એ દર્શાવે છે કે જ્યારે એક્ટિવેટીંગ ઘટના (એ) થાય છે ત્યારે મનુષ્યના ભાવનાત્મક અને વ્યવહારીક સ્તર ઉપર શું અસર થાય છે. પણ ભાવનાત્મક અને વ્યવહારીક અસર એક્ટિવેટીંગ ઘટના / પરિસ્થિતિથી નથી થતી પણ મનુષ્યની ધારણાઓ પર આધારીત હોય છે. આલ્બર્ટ એલીસ, એ.બી.સી. મોડેલના પ્રાણેતા કહે છે, આપણે દરેક પરિસ્થિતિને જે રીતે જોઈએ તેના ઉપર તેના પરિણામો નક્કી થાય છે નહીં કે પરિસ્થિતિથી. મેં જ્યારે મારા લેખમાં બાયસ્ટેન્ડર ઈફેક્ટની વાત કરી હતી તેમાં અમુક ઉદાહરણો આપ્યા હતા. તેમાં જો તમને યાદ હોય તો મેં કસ્યું હતું કે જે વ્યક્તિ મૂલ્યોને મહત્વ આપે છે તે બાયસ્ટેન્ડર ઈફેક્ટથી પર હોય છે. બીજા શબ્દોમાં કહું તો તેનો અર્થ એ થાય કે જો તેમનામાં કલણાનો ભાવ હોય અને બીજાના પ્રત્યે સહાનુભૂતિનો ભાવ વધે ત્યારે જ આપણે એવા સમાજનું નિર્માણ કરી શકીએ જે માત્ર મૂઢ બાયસ્ટેન્ડર નહીં હોય. મૂલ્યો જેવા કે કલણા મૂળતઃ મનુષ્યની ધારણાઓ પર આધારીત હોય છે જે તેમણે પોતાની અંદર રાખી હોય છે. અને મારા બીજા લેખમાં “સ્પીરીચ્યુલ કોશન્ટ - આ સમયની જરૂરીયાત” મેં કસ્યું હતું કે આ મૂલ્યોની સંસ્થા આધ્યાત્મિક પક્ષિયાઓથી વધે. સરળ શબ્દોમાં કહું તો જો આપણે આપણા અસ્તિત્વમાં આવતા સંસ્કારોને સમયસર સાઝ કરીએ તો આપણે આપણી અર્થહીન ધારણાઓને સાચી ધારણાઓથી બદલી શકીએ. આ બદલાવ સજાગતાથી આવે અથવા તો ઈશ્વર પ્રત્યે સંપૂર્ણ શરણાગતિથી આવે. સાધરણપણે કાઉન્સીલર જ્યારે આર.ઇ.બી.ટી.નો થેરાપી તરીકે ઉપયોગ કરે છે ત્યારે વ્યક્તિને તેની ધારણા પ્રત્યે સતત સજાગતા રાખતા શીખવે છે જેથી તે જ્યારે પણ અર્થહીન લાગે ત્યારે તેને પડકાર આપી શકે.

પરિસ્થિતિ પ્રત્યેની સજાગતા અને હું તેમાં કેવી રીતે યોગદાન આપી શકું તે પરિસ્થિતિને સંભાળવાની ચાવી છે. જેવી રીતે આપણે નાટકમાં ભાગ ભજવીને પછી તે પાત્રમાંથી નીકળી જઈએ છીએ જેથી તે નાટકમાં જે બોધ આપવાનો હોય તે મળી રહે. તેવી જ રીતે આપણે જીવનમાં કરવાનું છે. આપણે દરેક પરિસ્થિતિમાં કેવી રીતે સકારાત્મક પરિવર્તન લાવી શકીએ તેટલું જ કરવાનું છે. અને આપણે આ જ કરી શકીએ. આપણે દરેક પરિસ્થિતિમાં જંપલાવવાની જરૂર નથી. જ્યાં આપણી ભૂમિકા હોય ત્યાં જ આપણે ભજવવાની છે. દરેક પરિસ્થિતિમાં આપણો સમાવેશ ન થઈ શકે. જેમ કે કિટેમાં દરેક બોલને બેટસ્સુમેન મારતો નથી. જે બોલ ઓફ સ્ટમ્પની બહાર હોય છે તેને તે છેડતો નથી. અને જો તેને મારે તો તેની પોતાની વિકેટ ખોવાનો વારો આવે છે. આપણા જીવનમાં દરેક પરિસ્થિતિમાં આપણે કંઈક ભૂમિકા ભજવવાની હોય છે. સરળ શબ્દોમાં કહું તો, કોઈના જીવનમાં એવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ નથી થતું જેમાં તેમણે કોઈ પાઠ ભજવવાનો ન હોય. બેટસ્સુમેનના કિસ્સામાં બોલને છોડી દેવો પણ તેની ભૂમિકાનો ભાગ છે. દરેકને એજ કરવાનું છે કે તે પોતાની ભૂમિકા ભલે નાની હોય કે મોટી તેને સમજીને નિભાવે. પરિસ્થિતિ પ્રત્યેના પ્રતિભાવોથી આપણે જાણી શકશું કે આપણે તેને સંભાળી કે બગાડી. અને આ પ્રતિભાવો જ કહેશે કે આપણે આપણી ભૂમિકાને ઓળખી કે નહીં. સતત જાગરૂકતાથી આપણે પરિસ્થિતિને આવી જ રીતે સંભાળી શકીશું. મુખ્ય હેતુ આ બધાનો એ જ છે કે જેને તમે સંભાળી શકો છો તેને સંભાળો જેથી જેને આપણે સંભાળી ન શકીએ તે પણ સંભાળાઈ જાય.

આશ્રમમાં થયેલા પ્રસંગો

મહાશિવરાત્રીનો ઉત્સવ

છેલ્લા ઘણા વર્ષોથી મહાશિવરાત્રીનું પર્વ મઠનાં ઈતિહાસમાં ખૂબ જ મહત્વનું રહ્યું છે. આ વખતે આ ઉત્સવ ખૂબ જ વિશિષ્ટ હતો, બે કારણોસર (૧) પર સાધકોએ આ ઉત્સવમાં ભાગ લીધો હતો જે વિકમસર્જક સંખ્યા છે. (૨) અનુષ્ઠાન આ વખત ખૂબ જ નિયમબદ્ધ પાળવામાં આવ્યું હતું અને આ નિયમો પણ દર વખત કરતા ખૂબ જ કડક હતા. આ વખતે દુદ્રાધ્યાય પર વિશેષ ભાર આપવામાં આવ્યો હતો. આશ્રમના ઈતિહાસમાં પહેલી જ વખત ચાર મહારૂદ્ર કરવામાં આવ્યા હતા જે ગુરુજીનું અતિરૂદ્ર (૧૧ મહારૂદ્ર) કરવાના સ્વર્ણની ઘણી નજીક લઈ જઈ રહ્યું છે. બની શકે કે આવતા મહાશિવરાત્રી પર આ શક્ય થાય. સાધકોના અનુભવો પણ ખૂબ જ વિશિષ્ટ હતા. અનુષ્ઠાન કડક હોવા છતાં મોટા ભાગના સાધકો આનંદ અને હળવાશની અનુભૂતિ કરતા હતા.

આશ્રમની ૧ તમી વર્ષગાંઠનો ઉત્સવ

દર વર્ષની જેમ આ વર્ષ પણ ૧૫મી માર્ચના રોજ મઠની ૧ તમી વર્ષગાંઠ ખૂબ જ ઉત્સાહભેર ઉજવવામાં આવી હતી. બધી જગ્યાઓથી મોટી સંખ્યામાં સાધકો આવ્યા હતા. દિવસની શરૂઆત પરંપરાગત ઉદ્ક શાંતિની પૂજાથી થઈ હતી. આ વિધિ દર વર્ષ વેદીક પરંપરા અનુસાર સ્થળના જળતત્વના શુદ્ધીકરણ માટે કરવામાં આવે છે. આ રહેણાકના સ્થાનક પર સ્વારથ્ય, સુખ અને સંવાદીતા જાળવવામાં મદદ કરે છે.

વિવિધ કારણોસર સાંજ ખૂબ જ રોમાંચક હતી. બે મુખ્ય કારણો એ હતા કે આપણા સાધકોએ મઠમાં પહેલી જ વખત કલાનું પ્રદર્શન કર્યું હતું. સાધકોની ટુકડીએ ત્રણ જ દિવસમાં નાટક અને નૃત્યોનો સમન્વય કરતો એક કાર્યક્રમ તૈયાર કર્યો હતો. આપણા આશ્રમના એક સાધક શ્રી અખાડે અને તેમના નૃત્ય શ્રૂપે પણ આ કાર્યક્રમમાં નૃત્યો કર્યો હતા. શ્રી અખાડેના શ્રૂપે ઘણા પુરસ્કારો આખા મહારાષ્ટ્રમાં કથ્યક નૃત્યમાં પ્રાપ્ત કર્યો છે અને તેમની વિદ્યાર્થીઓ ખૂબ જ પ્રતિભાશાળી છે. શ્રી સ્વામી સમર્થના જીવનચરિત્ર પર આધારિત નાટક (જેનું શીર્ષક હતું “અશક્ય હી શક્ય કરતીલ સ્વામી”) જેમાં આપણા સાધકોએ અભિનય કર્યો હતો અને નૃત્યનાટિકા જેનું શીર્ષક હતું “આમ્રપાલી”, જે ભગવાન બુધના સમયની ઐતિહાસિક ઘટના પર આધારિત હતું. એ એવી કૃતિઓ હતી જેને જોવા માટે સાધકો અને ગ્રામવાસીઓ ખૂબ જ ઉત્સુક હતા. આ બંને કૃતિઓનું સાધકોએ ખૂબ જ સરસ રીતે પ્રદર્શન કર્યું જેને જોઈને લોકોના હૃદય આનંદવિભોર થઈ ગયા હતા. અને તેઓને પોતાના સાધકો ભાઈ બહેનો પ્રત્યે ખૂબ જ માન (ઉપજ્ઞું હતું. બીજે દિવસે સવારે બધાના આ જ પ્રતિભાવો હતા કે “અમને ખબર જ ન હતી કે આપણી વચ્ચે આટલી પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિઓ રહેલી છે.”) એવું લાગતું હતું કે જાણે કાળયક ભગવાન બુધના સમયમાં અને શ્રી સ્વામી સમર્થના સમયમાં જતું રહ્યું હોય. કલાકારોએ એટલો સરસ અભિનય કર્યો કે દર્શકોમાંથી ઘણાને ખબર જ ના પડી કે મોટાભાગના કાલકારો એ પહેલી જ વખત મંચ પર અભિનય કર્યો હતો. જેમાં નાના ભૂલકાઓ જેમ કે વેદ (માત્ર ત થી ૪ વર્ષનો) અને શ્રી પ્રવિષ્ણ કુલકર્ણી જેઓની ઉમર ૫૦ વર્ષની ઉપરની છે તેમનો સમાવેશ થયો હતો. બીજી મહત્વની વાત એ હતી કે શાળાના નાના વિદ્યાર્થીઓ એ પાલખીના સામૈયામાં નગારા, ઝાંજ અને લેઝીમ નૃત્યનું પ્રદર્શન કર્યું હતું. કેટલું રીયામણું દ્રશ્ય હતૂં તે સમય તે ઘડીમાં સરી ગયો છે

“મહાશિવરાત્રીના અનુષ્ઠાનનો એક અનુભવ”

-વિનયા સાવંત

સુપ્રભાત સર. તમે મઠના વર્ધાપન દિનના ઉત્સવની તૈયારીમાં વસ્ત હશો.

દેવરૂખની મુલાકાત હંમેશા દિવ્ય અનુભૂતિ ભરેલી હોય છે અને હંમેશા દિવ્ય રહેશે. મેં મહાશિવરાત્રીના મહોત્સવમાં ભાગ લીધો હતો અને પહેલી જ વાર અનુષ્ઠાન કર્યું હતું. મારા માટે તે મહાન અનુભવ હતો કારણ કે મેં તેમાંથી ઘણું બધું શીખ્યું હતું. ઘણી વખત મૌનમાં મને એવી અનુભૂતિ થતી હતી કે આપણી આજુભાજુ જ્ઞાનનો ભંડાર છે પણ આપણે આપણા જ ઘોંઘાટને લીધે તેને સાંભળી શકતા નથી અને લઈ શકતા નથી. હર એક ક્ષણ શીખવાની હતી. બધું આપણને શીખવાના માટે જ ઘટીત થતું હોય છે. આપણે તેને સમજને સ્વીકારવું જોઈએ. અને આગળ વધવું જોઈએ. હું તમને એક વાત કહેવા માગું છું.

મારે આ દેવરૂખમં જ તમને કહેવું હતું પણ તમે ખૂબ જ વસ્ત હતા અને ઘણા બધા લોકો હતા એટલે શક્ય ન બન્યું. જ્યારે મેં અનુષ્ઠાન ચાલુ કર્યું ત્યારે મારા બોસ, શ્રી રણજિત શંકર, મને ખૂબ જ હેરાન કરવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે આ બધું વર્થ છે અને મારે કરવું ન જોઈએ. તેણે મને ઘણી સમજાવી અને અમારા ગુપ્તને અપશબ્દો પણ કર્યા. તેમને મારી સાથે શર્ત લગાવી કે તે મારા અનુષ્ઠાનનો ઉપવાસ તોડવશે અને તેની માટે તેમણે તેઓના ઘરે એક પાર્ટીનું આયોજન કર્યું અને મને ત્યાં આવવા માટે ફરજ પાડી. હું ખૂબ જ દુઃખી થઈ ગઈ પણ મારા અંતર્મને કર્યું, “ચિંતા ના કરીશ, પાર્ટી રદ થઈ જશે.” પાર્ટીના દિવસે હું શ્રદ્ધાપૂર્વક તેમના ટેબલ પાસે ગઈ અને તેમને કહેવા જ જતી હતી કે હું પાર્ટીમાં નહીં આવી શકું કારણ કે નિકીતાની પરીક્ષા હતી. પણ તેઓએ સામેથી જ કર્યું, “ગાયસુ, પાર્ટી કેન્સલ થઈ ગઈ છે.” તમે માનો તો સર મારી આંખમાં આંસુ આવી ગયા કારણ કે તમારા પ્રેમ અને આશીર્વાદથી જ આ શક્ય બન્યું છે. મેં તેમને ખૂબ જ આભાર વ્યક્ત કર્યો. શુક્રવારના પાર્ટીનો દિવસ હતો. બીજે દિવસે શનિવારે હું ઘરે હતી કારણ કે મને રજા હતી. મેં એક હંડુ યુધ જતી લીધું હતું છતાંથે હું વિચારતી હતી કે મને કોઈ કેવી રીતે ઉપવાસ છોડવવાનું કે આધ્યાત્મિક પથ પર જતા રોકી શકે. મારી આંખોમાં આંસુ હતા અને હું સ્વામી સાથે વાત કરતી હતી. અને ત્યારે જ નિકીતાએ ટી.વી ચાલું કર્યું. જેમાં મહાદેવ સીરીયલ આવતી હતી. જ્યાંથી મને જવાબ મળ્યો, “જે લોકો ખરા દિલથી મહાદેવની ભક્તિ અને અનુષ્ઠાન કરે છે, તેઓનું અનુષ્ઠાન તોડવાનો અધિકાર મહાદેવ સિવાય કોઈને પણ નથી.” મેં સ્વધૂર્પૂર્વક સ્વામીને કર્યું, “હું તમને ખૂબ જ પ્રેમ કરું છું સ્વામી, ખૂબ જ પ્રેમ કરું છું.” મારા સ્વામી તમે જ છો. સર, તમારા પ્રેમ અને આશીર્વાદ અને મારી સાથે હંમેશા રહેવા માટે મારા ખૂબ ખૂબ ઘન્યવાદ. હંમેશા તમારો પ્રેમ અને આશીર્વાદ મારા પર વર્ષાવો એ જ મારે જોઈએ છે.

જ્યારે બધા વિકલ્પો મોજુદ હોય અને બધા વિકલ્પો ને સમાનતા પ્રાપ્ત હોય અને કોઈપણ વિકલ્પને ઓછું અથવા વધારે માનવામાં ન આવે ત્યારે જ તમે તમારી જાતને તમને જોઈતો હોય તે વિકલ્પ પસંદ કરવાની તક આપો છો. જ્યારે તમે કંઈ પણ નકારો છો ત્યારે તમારી શક્તિમાંથી થોડી તે વિકલ્પને અમાન્ય કરવામાં જાય છે અને પછી તે જ ઘટીત થાય છે. જ્યાં તમારું ધ્યાન જાય ત્યાં ચેતના વહે છે.

“અનુશાસન અને પરિપક્વતાના અભાવને કારણે લોકો એવા ગુરુઓ તરફ જાય છે જે ઝાંકડમાળ, બ્રમ અમે મિથ્યાભિમાનમાં ફસાયેલા છે નહીં કે એવા ગુરુઓ પાસે કે જે લોકોમાં રહેલા ઝાંકડમાળ, બ્રમ અને મિથ્યાભિમાન ને તોડવા તત્પર છે. આજે વિશ્વ ખૂબ જ દયનીય પરિસ્થિતિમાં છે તેનું કારણ એ નથી કે લોકો પાસે ગુરુ નથી. પણ તેનું કારણ એ છે કે આજે સાચા અને ખરા શિષ્યો કે વિદ્યાર્થીની અછત છે. ગુરુ હંમેશા ઉપલબ્ધ હોય છે જ્યારે કોઈ તેને શોધે છે.”

- ટોર્કોમ સરાયદરીયન

પહેલી સમર રીટ્રીટ બાળકો (૮ થી ૧૪ વર્ષ) માટે

રેસીડેન્શયલ પ્રોગ્રામ દેવરૂખ આશ્રમમાં

૧ મે થી ૧૦ મે, ૨૦૧૩ વર્ષે
સ્વામી સમર્થ મઠ, દેવરૂખમાં
એક સંપૂર્ણ કાર્યક્રમ બાળકોના સંપૂર્ણ વિકાસ માટે

- મજુસ્થના જીવનનું ધ્યેય અને જીવનનું પ્રયોજન
- પૌરાણિક વિધિઓ પાછળ રહેલા વૈજ્ઞાનિક સિધ્યાંતો
- પ્રવર્તમાન સંભાળણ શૈલીની તાલીમ
- કલા સંબંધી તાલીમ : પેઇન્ટિંગ, ડ્રોઈંગ, શિલ્પકળા, રંગોળી, લેન્ટર્ન મેકીંગ, કલે મોડલીંગ , વિગેરે.
- કથ્યક નૃત્ય અને લોકનૃત્યની પ્રારંભીક તાલીમ
- માર્શલ આર્ટ વિશે સજાગતા અને કરાટેની પ્રારંભીક તાલીમ
- આઈક્યુ ટેસ્ટ અને એપ્ટીટ્યુડ એનાલીસીસ અને ટેસ્ટીંગ
- લેઝીમ નૃત્યની પારંપારીક કલા
- બ્રહ્માંડની સમજ : તારા દર્શન
- આલહાદ્ક ટ્રેકીંગનો પર્વતમાં અનુભવ
- સ્વાસ્થ્ય, સુખ અને સંવાદિતા માટે રેકિ, અભિનહોત્ર, અને ધ્યાન શીખવાની તક.
- યોગ નિંદ્રા દ્વારા યાદશક્તિ અને એકાગ્રતા વધારવાની તાલીમ

માત્ર ૨૦ જગ્યા છે જેમાં વહેલા તે પહેલા ધોરણે નામ સ્વીકારાશે
(રેકિ વિદ્યા નિકેતનના દર સેન્ટરમાંથી ૫ નામો સ્વીકારાશે)

રજીસ્ટ્રેશન માટે સંપર્ક કરો:

શ્રી સ્વામી સમર્થ મઠ, દેવરૂખ - (૦૨૭૫૪ ૨૪૧૩૨૨)

કુ. કૃપા ચોકસી (ટે. ૮૮૨૫૦૩૩૨૨૦)

કુ. અશ્વિની તેલંગ (ટે. ૮૮૭૬૦૬૫૧૧૬)

કુ. કલ્પીતા કીર (ટે. ૮૮૩૩૮૭૬૫૪૩)

ફી : સંપૂર્ણ કાર્યક્રમની ફી રૂ. ૧૨૦૦/- છે (યાત્રાના ખર્ચ સિવાય બધાનો સમાવેશ)

સૌથી મહાન પ્રણય
જો તમે કરી શકો તો
તે છે પ્રણય ઈશ્વર
સાથેનો. તે પ્રેમી
અને આપણો
આત્મા પ્રેમિકા અને
જ્યારે આપણો
આત્મા તે વિશ્વના
મહાભ પ્રેમીને મળો
ત્યારે અનંત પ્રણય
ચાલુ થાય છે.

- શ્રી શ્રી પરમહંસ
યોગાનંદ

રેકિ વિદ્યા નિકેતન

આશ્રમ જ્ઞાન

હું સકારાત્મક રીતે શું યોગદાન આપી શકું?

આપણે બધા જાણીએ છીએ કે આ પૃથ્વી પર બધા કઈક ઉદ્દેશ લઈને આવ્યા છે જેની જાણ હોય કે નહીં. દરેક જીવનના નાટકમાં ભાગ ભજવવાનો છે. બધાએ માત્ર એટલું જ કરવાનું છે કે પોતાની ભૂમિકા સમજીને તેને સારી રીતે નિભાવવી જેથી સર્વોચ્ચ પરિણામ આવે. ભૂમિકા સમય અને પરિસ્થિતિ અનુસાર બદલાતી રહે છે. જીવન જે તમે જાણો છો તે બીજું કંઈ નથી પણ આવી ઘટનાની હારમાણ છે. જ્યારે આપણે ઘટનાની સાથે જોડાઈએ છીએ ત્યારે પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થાય છે અને પરિસ્થિતિ પ્રત્યેના આપણા પ્રતિભાવો આપણી કિયાનું નિર્માણ કરે છે. દરેક પરિસ્થિતિમાં આપણે આપણી ભૂમિકા નક્કી કરીએ છીએ. પણ અહીં કટાક્ષ એ છે કે આપણે આપણી ભૂમિકા પસંદ કરીને આપણે તે ભૂમિકાને ભૂલી જઈએ છીએ અને એ પણ ભૂલી જઈએ છીએ કે આપણે જ પસંદ કરી હતી અને તે મુશ્કેલી ઊભી કરે છે. આપણે અહીં એટલું જ જાણવું જોઈએ કે હું કેવી રીતે સકારાત્મક મદદ કરીને આ પરિસ્થિતિ અનુભવતા લોકો માટે તે સુખદ અનુભવ નીવડે તે કરી શકું. આપણે ત્રણ પ્રશ્નો પુછવા જોઈએ. (૧) પરિસ્થિતિ શું માંગે છે? (૨) મારી શક્તિઓ, મારી કામ કરવાની શૈલી અને મારા ભૂલ્યોને ધ્યાનમાં લઈને હું કેવી રીતે સર્વોચ્ચ યોગદાન આપી શકું? અને (૩) કેવા પરીણામો મળવા જોઈએ જે ફેરફાર લાવશે? તમને ખબર પડશે કે આ બધા પ્રશ્નોના જવાબ મેળવવા માટે તમારે આત્મચિંતન કરવું પડશે. તમને જ્ઞાન થશે કે આપણે બધાએ નિયત ભાગ આપણા જીવનની દરેક પરિસ્થિતિમાં ભજવવાનો હોય છે. ધંડી વખત આપણે આ તક ગુમાવીએ છીએ અથવા નકારાત્મક યોગદાન આપીને પરિસ્થિતિને બગાડીએ છીએ જે આપણામાં અને બીજા લોકોમાં તણાવ પૈદા કરે છે. કોઈ દિવસ એ ન કરતા તે તમારી જ ઊજનિ ઓછી કરતી રહેશે. આજુબાજૂ જૂઓ અને શોધી કાઢો કેવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ છે. તમારી અંદર જૂઓ અને અંદર રહેલી શક્તિઓ અને દોષો જેનાથી તમે બનેલા છો અને નક્કી કરો તમારી ભૂમિકા અને અંતે તમારી ભૂમિકા ૧૦૦% નિભાવો એ ભૂલ્યા વગર કે તે માત્ર એક ભૂમિકા નિભાવો છો.

રેકિ સેમિનારનું સમયપત્રક

ક્રમ	તારીખ	સ્થળ	માસ્ટર	ડીગ્રી
૧	૬, ૭ એપ્રિલ	મોરબી	સીમાબેન	પ્રથમ
૨	૧૩, ૧૪ એપ્રિલ	દેવરૂખ	સીમાબેન / કલિપ્તા	પ્રથમ
૩	૧૩, ૧૪ એપ્રિલ	પુના	વિશાલ	પ્રથમ
૪	૧૩, ૧૪ એપ્રિલ	મુંબઈ	રાકેશ	પ્રથમ
૫	૨૦, ૨૧ એપ્રિલ	અમદાવાદ	ભારતીબેન	પ્રથમ
૬	૨૦, ૨૧ એપ્રિલ	ટીટવાલા	કલિપ્તા / વિશાલ	પ્રથમ
૭	૨૦, ૨૧ એપ્રિલ	વડોદરા	અજીત સર / સંગીતા	પ્રથમ
૮	૨૦, ૨૧ એપ્રિલ	વડોદરા	અજીત સર / સીમાબેન	દ્વિતીય
૯	૨૪, ૨૫ એપ્રિલ	રાજકોટ	સીમાબેન	પ્રથમ
૧૦	૨૭, ૨૮ એપ્રિલ	થાને	અજીતસર / કલિપ્તા	દ્વિતીય
૧૧	૨૭, ૨૮ એપ્રિલ	નાશીક	સીગંતા / રાકેશ	પ્રથમ
૧૨	૨૭, ૨૮ એપ્રિલ	કોટા	કૃપા	પ્રથમ
૧૩	૨૭, ૨૮ એપ્રિલ	ધર્મજ	સીમાબેન	પ્રથમ